

Ганна Сергіївна Ніколаєва,
викладач КЗ «Северодонецьке музичне
училище імені С. С. Прокофєва»,
науковий кореспондент
відділу діагностики обдарованості
Інституту обдарованої дитини
НАПН України,
м. Северодонецьк, Україна

УДК 37.091.33-027.22:78.091

МЕТОДИ ДІАГНОСТИКИ МУЗИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ У ДИТЯЧИХ МУЗИЧНИХ ШКОЛАХ

В статтє рассматриваются методы диагностики музыкальных способностей детей в музыкальных школах. Анализируются методы диагностики, цели и критерии оценивания их музыкальных способностей для дальнейшего развития в процессе педагогической работы.

Ключевые слова: музыкальное образование, воспитание, диагностика, музыкальная одарённость, критерии, тестирование.

In this article the methods of diagnostics of faculty for music for musical schools' students are considered. Here the methods of diagnostics, aims and award criterias of faculty for music for their further development in the process of pedagogical work.

Key words: musical education, education, diagnostic, faculty for music, criterias, testing.

Музичне виховання складається з формування культури особистості під впливом навколишнього середовища, соціальних умов, суспільного ладу. Навколишнє музичне інформаційне середовище може впливати на формування естетичних смаків підрастаючого покоління як позитивно, так і негативно. Тому, відповідаючи національним вимогам гуманізації та гуманітаризації освіти, необхідно акцентувати увагу на формуванні духовності людини, як одному з пріоритетних завдань у процесі навчання дитини засобами мистецтва.

Мистецтво за своєю природою стає образною оцінкою життя, формує творче відношення до явищ дійсності. Серед різних видів мистецтва особливе місце посідає музика, бо вона здатна пробудити світ людських почуттів та енергію духу. Навчання музиці, в тому числі, грі на фортепіано, може мати різні цілі – від сьогочасних і практичних до високих і віддалених, серед яких важливою є виховання людської особистості.

Спостереження соціологів, психологів, музикознавців, педагогів свідчать про те, що музичне мистецтво стає важливим способом духовного освоєння людиною світу, спрямоване на формування і розвиток її здібностей творчо перетворювати світ і себе за законами краси. Творчий процес органічно пов'язаний з розвитком естетичної свідомості і самосвідомості особистості. Основною рушійною силою творчості є прагнення особистості до самоактуалізації, до

реалізації свого творчого потенціалу, прагнення виражати і активізувати свої здібності. Розвиток обдарованої особистості, її творчої індивідуальності та забезпечення реалізації самобутності дитини стає пріоритетним завданням у системі музичної освіти. Тому набуває великого значення механізм діагностики музичних здібностей.

Розглядаючи проблему діагностики музичних здібностей, необхідно дати визначення «музичні здібності». Музичні здібності – індивідуальні психологічні властивості людини, що зумовлюють сприйняття, виконання, написання музики, здатність до навчання в галузі музики. Тією чи іншою мірою музичні здібності виявляються у людей. Яскраво виражені музикальні здібності, що проявляються індивідуально, називають музичною обдарованістю. Іноді сукупність музикальних здібностей позначають загальним поняттям «музичності». За визначенням Б.М. Теплового, музичність є комплексом індивідуально-психологічних особливостей, необхідних для занять музичною діяльністю і, в той же час, пов'язаних з будь-яким видом музичної діяльності. Однак таке визначення музикальності не враховує деяких більш тонких якісних характеристик цього явища.

З психологічної точки зору музична обдарованість ширше музичності, оскільки включає не тільки музичні, а й інші властивості особистості, наприклад: активність уяви, багатство зорових образів і їх тісний зв'язок зі слуховою сферою, тонкість слухорухової реакції, емоційну реактивність тощо. Людей, які

володіють музичністю, набагато більше, ніж музично обдарованих. Немає потреби ототожнювати поняття «музичність» і «музичний талант». Людина може бути музичною, але не володіти талантом музиканта. Можливий і зворотний варіант, коли володіння яскравими виконавськими здібностями поєднується зі слабо вираженою музичністю.

У музичній педагогіці існує кілька підходів до визначення музичної обдарованості. Згідно з Б. М. Тепловим і А. Л. Готсдінером, музична обдарованість – вищий та ідеалізований прояв музичних здібностей. Інакше кажучи, блискучий музичний слух, феноменальна пам'ять, пластичний і скоординований руховий «апарат», неймовірна здатність до навчання і титанічна працездатність є показником музичної обдарованості [3]. Виходячи з концепції Дж. Рензулі, обдарованість є сполученням трьох характеристик: мотивації, орієнтованої на завдання, «видатних» здібностей і креативності. Важливу роль мотивації у розвитку обдарованості підкреслює і В. С. Юркевич. Вона відзначає, що будь-яка обдарованість не може існувати без помітної, яскраво вираженої, стійкої системи інтересів. Обдарованість завжди розвивається на основі певної, улюбленої дитиною діяльності.

Виходячи з цього, розробляються та використовуються певні методи діагностування та розвитку музичних здібностей. Згідно з висловом Д. К. Кірнарської, «Виявляються і тестуються здібності, обдарованість і талант лише в тих умовах і на тому матеріалі, що максимально наближені до їх специфіки. Спеціальні (музичні) здібності вимагають спеціальних тестових процедур перевірки» [2]. Так, проводиться діагностування *когнітивного, операціонального та мотиваційного компонентів музично-естетичних смаків дітей*. Дослідження проводиться з метою вивчення практико-орієнтованих переваг, реального вибору музичних орієнтацій, що характеризують музичні смаки особистості; виявлення рівня когнітивного компонента музично-естетичних орієнтацій дитини.

Матеріалом для дослідження слугують бесіди-анкети, де критерієм оцінки є для низького рівня розвитку когнітивного компонента музичних уподобань – відсутність або слабо виражений інтерес до музичних видів діяльності; для середнього рівня – наявність інтересу до музики, але з явним переважанням розважальної спрямованості музичних жанрів (конкретних творів), поза орієнтацією на високохудожні, класичні зразки музики; високий рівень – яскраво проявлений демонстрований інтерес до музичних видів діяльності та різножанрової спрямованості.

При вивченні практико-орієнтованих переваг дитини можливе надання їй на вибір аудіо-записів різних стильових напрямів і жанрової спрямованості. Низький рівень музично-естетичних смаків характеризується вибором лише розважальних зразків музичного мистецтва, середній рівень – вибір двох зразків різних напрямів музичної творчості; високий рівень – прояв інтересу до трьох (і більше) різних музичних напрямків з перевагою стосовно класичних творів.

Вивчення мотиваційного компонента музичних смаків дитини передбачає природну ситуацію слухання музики. В якості стимулюючого матеріалу пропонується набір різнохарактерних фрагментів музичних творів. Діагностичною такою ситуацією стає у випадку, якщо педагог навмисно перериває музику на кульмінаційному моменті її звучання. Ситуація незавершеності музичного образу викликає у дітей з високою мотиваційною спрямованістю на музичну діяльність яскраво виражену реакцію-прохання завершення прослуховування музики.

У визначенні здібностей дитини до конгруентного переживання та змістовної рефлексії щодо змісту музики зростає важливість *діагностики емоційної чуйності до музики*. Емоційно-образне осмислення її можливе на вербальному, невербально-мистецькому та невербально-руховому рівнях. Високий рівень емоційної чуйності характеризується конгруентною характеристикою осмислення емоційно-образного змісту музики. Креативність самовираження дитини в образотворчій, руховій і словесній формі проявляється в оригінальності відображення мислеобразу, ідеї, деталізації, гнучкості і швидкості породження ідей, тобто здатність породжувати велику кількість нових, але адекватних музичному впливу мислеобразів.

Діагностика почуття темпу і метроритму проводиться з метою виявлення рівня розвитку почуття темпу і метричної моторної регуляції, а також виявлення рівня сформованості метроритмічної здібності. Сприйняття ритму викликає рухову реакцію. За твердженням Б. М. Теплова «сприйняття ритму ніколи не буває тільки слуховим; воно завжди є слухоруховим» [1, 4]. Якщо у дитини музично-ритмічне почуття розвинене достатньою мірою, його рухи будуть збігатися з імпульсами музики.

Таким чином, в діагностичних завданнях, що передбачають виконання обраної метричної основи або ритмічного малюнку, дитина демонструє високий рівень темпо-метричної регуляції у разі адекватного виконання своєї метричної партії в запропонованих педагогом темпах; при виконанні ритмічного малюнку – точно, безпомилкове повторення ритмічного малюнку протягом обраного мелодійного відрізка (як правило 4 або 8-тактна побудова).

Діагностика звуковисотного почуття (мелодійного і гармонійного слуху) передбачає виявлення ступеня розвитку гармонійного слуху, тобто здатності визначати кількість звуків в інтервалах і акордах, а також характер звучання в ладових співзвуччях.

Визначити рівень розвитку довільних слухомоторних уявлень: вокального типу, тобто, можливостей керувати мускулатурою голосових зв'язок у відповідності зі слуховими уявленнями інтонаційного еталона мелодії; інструментального типу, тобто, можливості підбирати на слух на інструменті (фортепіано) мелодичний зразок. Критерії оцінювання для слабкого рівня – послідовне виконання звуків вгору або вниз у напрямку до тонічного звуку в діапазоні терції; середнього – оспівування тоніки і послідовне виконання

тетраорду в зручному для дитини діапазоні; високого – ослідування, послідовне і стрибкоподібне (на великі інтервали) виконання мелодійних ліній у діапазоні октави і більше.

Діагностика почуття тембру проводиться з метою виявлення рівня розвитку тембрового слуху за показником адекватно диференційованого визначення інструментального або вокального звучання однієї і тієї ж мелодії. Оцінюється вміння дитини визначати темброве звучання музики. Варіантом тестування може бути прослуховування аудіозаписів музичних творів у виконанні різних інструментів, оркестрів, хорів, сольних вокальних творів тощо з подальшою оцінкою визначення дитиною різних тембрових співвідношень.

Діагностика динамічного почуття здійснюється для визначення здатності адекватної аудіально-моторної реакції на динамічні зміни (силу вираження) інструментального та вокально-інструментального стимулу. В ансамблевому музикуванні (педагог – фортепіано, дитина – бубон або барабан) оцінюється реакція дитини на виконання контрастної динаміки forte-piano, а також динамічних градацій *crescendo-diminuendo*.

Діагностика почуття музичної форми проводиться з метою виявити рівень розвитку почуття завершеності (цілісності) музичної думки. Дитині пропонується прослухати кілька мелодій і визначити, які з них прозвучали повністю, а які залишилися незавершеними. Серед виконуваних фрагментів можливі варіанти, де не дограється останній такт, не дограється остання фраза мелодії, переривається на середині другої фрази (з чотирьох); один або більше варіантів повинні бути виконаними до кінця.

Тестування на матеріалі, наближеному до специфіки музично-виконавської, музично-розумової діяльності спирається не тільки на оцінку знань, а й на вивчення пізнавальної діяльності в цілому. Мотивуючим аспектом організації виконання тестових завдань виступає ігрова форма їх подання. Такий підхід дозволяє виявити слабкі сторони музичності і особистісної орієнтації дитини так і сильні структурні характеристики його музичності, що можуть бути опорою у побудові ефективної педагогічної роботи з розвитку особистості дитини.

Таким чином, виробляється основа для конкретизації педагогічних завдань у музично-естетичному розвитку дитини. Виявлення дітей, які мають непересічні музичні здібності, є досить складним процесом. Існує ймовірність «упустити», не помітити обдаровану дитину, яка володіє великим творчим потенціалом. У цей час більшістю вчених, які займаються проблемами виявлення обдарованих дітей, визнається необхідність комплексного і тривалого процесу діагностики.

Під тривалістю діагностики мається на увазі періодичне повторення процедури діагностики протягом певного часу спостереження за дитиною. Цей аспект пов'язаний з тим, що обдарованість може розвиватися в часі, а також з можливістю допущення помилок у попередніх обстеженнях. Розвитку музичної обдарованості у дітей молодшого шкільного віку та ефективній педагогічній роботі сприяє створення в музичному освітньому закладі творчого освітнього середовища, що включає обов'язкову участь музично обдарованих дітей у концертній діяльності, конкурсах; забезпечення готовності викладача до вдосконалення своєї професійної майстерності; максимальне використання виховного і творчого потенціалу батьків у освітньому процесі, стимулювання вільного саморозвитку, активності і самостійності молодших учнів шляхом підбору особливого репертуару, відповідного індивідуальним потребам дитини, індивідуальної підготовки до естрадних виступів; забезпечення цілеспрямованої роботи науково-педагогічних працівників з розвитку музичної обдарованості у дітей молодшого шкільного віку в музичному освітньому закладі.

Таким чином, можна констатувати, що молодший шкільний вік сприятливий і значущий період для розвитку музичної обдарованості, оскільки в цьому віці закладаються основи творчої та освітньої стратегії, психологічна база продуктивної діяльності, формується комплекс цінностей, якостей, потреб особистості, що знаходяться в основі її творчого ставлення до дійсності.

Використані літературні джерела

1. Теплов Б. М. Проблемы индивидуальных различий / Б. М. Теплов. – М, 1961.
2. Кирнарская Д. К. Психология музыкальных способностей. Музыкальные способности / Д. К. Кирнарская. – М: Таланты XI столетия, 2004.
3. Теория и методика обучения игре на фортепиано. Под общ. Ред. А. Г. Каузовой, А. И. Николаевой. – М.: Владос, 2001.
4. Питання методики музичного виховання дітей. – М.: «Музика», 1975.
5. Шульгіна В. Д. Українська музична педагогіка: Підручник / В. Д. Шульгіна. – К.: ДАКККіМ, 2005.
6. Сиротюк А. С. Діагностика одаренності. Учебное пособие / А. С. Сиротюк. – Тверь, 2011.
7. Психология одаренности детей и подростков/ Под ред. Н. С. Лейтеса. – М.: Изд. Центр «Академия», 1996.